

СПОВІДЬ НОВОГО ПРАКСИСУ

Ігор ФІШМАН

Copyright © 2008

*Читанням і пам'яті ГП
(Георгія Петровича Щедровицького)
присвячується*

Чи не так, що саме **тему** практики, як найбільш захоплюючу, невіддільну від світової драми еволюції мислення і свідомості, так легко заземлити, звulгаризувати й перетворити на предмет нудної і нікому не потрібної розмови?

Мало очистити це екзистенціальне поняття від нашарувань буденних банальних сенсів; важливо також пережити його генезис, адже те, що ще вчора справді було практичним, сьогодні може абсолютно змінити свою якість. І є єдина **позиція**, утримуючи яку, ми, стрімко пролітаючи круті віражі нашого розгляду, не вивалимося ні в банальність, ані у вчорашній день. Це позиція – тотожна самій *сутності Праксису*, відблиск котрої був як Ідея сприйнятий Платоном.

У різних відтінках смислів її можна пережити при особистісному ставленні – як таємницю здійснення своїх мріянь, утілення ідей, зреалізованості проєктів. Але, вийшовши за рамки особистого, її можна сприйняти як таємницю Світового становлення, Світового Логосу...

* * *

Дорогий колего! – Мабуть, так **Я звернуся** до того читача, котрий готовий упізнати Мене (а це можливо тільки у своїй миследіяльності) і почути Мою сповідь. Так, цю Свою, як зараз модно говорити, *презентацію Я* хочу назвати *сповіддю*, тому що ой як непросто у нас з тобою, колего, донині складалися стосунки.

Каюся, Я тебе створив і використовував у Своїх цілях, поставив тебе в епіцентр Своєї світової драми; потім ти переживав себе залишеним Мною, а потім, ледве вставши на власні ноги, усвідомив, що Я на тобі *паразитовав* як Мислення і Діяльність. І при цьому досі в нас не було можливості пояснитися, оскільки поки що *нічим* тобі було Мене

сприйняти. Як тільки, пройшовши шлях до цього вирішального пункту, ти зможеш зрозуміти Мене, адже тепер **Я – це Ти**.

Але давай усе по порядку.

* * *

Колись, у доісторичні часи, Я був джерелом і всіх задумів, і їх реалізації, і не було між тим і тим різючої відмінності.

На початку я реалізував природні форми за *образом* Своїм (проявляючи Свій зміст) й у процесі цього проходив власний розвиток. Але Я досяг у творінні природних форм Вершини, відкривши *антропні* форми. Тут я ніби досягнув піку своїх можливостей, оскільки ці форми несли не тільки Мій *образ*, а й *подібність* (у них міститься інтенція до власної творчості). Оскільки Мій розвиток полягав виключно у такій ось самореалізації, то очевидно, що це його найвища точка, а відтак подальший розвиток ніби неможливий.

Але ж *зупинка у розвитку – це смерть*. Щоб зробити якийсь наступний крок, Мені вже потрібно було стрибнути вище за голову – створити те, що не було моїм безпосереднім змістом, адже все набуте виявилось вичерпаним. Це так, як у спростуванні відомого жарту про Бога: *чи зможе Він зробити те, що Він не може?*

І я зробив це! Для цього задіяв до творіння людину. І тоді завдяки їй для Мене уможливилось те, що без неї ніколи б *не почало бути*. Ні, звичайно ж, творив Я, але руками людськими.

* * *

Вводжу поняття: все, що Я створював через людину, назву *культурою*, оскільки воно було невід'ємне від Моеї точки зв'язку (своєрідної пуповини) з антропним матеріалом, причому аж від сакральної культової діяльності.

Багато тоді виникло такого, що не перевершене й донині. На згадку про це залишилися грандіозні пам'ятники, значення яких сьогодні лише смутно вгадується, а їх походження залишається повною таємницею.

Однак тільки ця можливість розвитку в якийсь момент вичерпалася. І нова загроза смерті від зупинки у розвитку нависнула наді Мною. І знову Я знаходжу позамежовий вихід. Оскільки під час того, як я утілював через антропний матеріал свої задуми, людина теж вельми удосконалилася, то в Мене з'явилася можливість поступово почати передавати їй саму спроможність задумів.

До цих пір Я надсилав людині Ідеї, які вона відчувала такими ж зовнішніми, як і образи сприйняття. Тоді нікому і в голову б не прийшло приписувати Ідеї собі. Але наступив момент, коли Я відокремлюю від Себе **Світове мислення** і спрямовую його назустріч людству, причому так, щоб воно поступово влилося у його сферу і стало індивідуальним надбанням кожної людини.

Для цього Я, через вибраного представника людства на ім'я Аристотель, послав людям учення про *техніку мислення*. І з цієї миті Я вже все менше посилав людям власні Ідеї і все більше створював ситуації, які вимагали від них мислити самостійно.

* * *

Отже, Я відпустив Своє власне мислення, і поступово Мої задуми стали вичерпуватися. Водночас антропний матеріал, хоч і вищої якості та озброєний технікою мислення, все ж більше нагадує кістковий, що принципово мислити не може. Тому 2000 років тому Я Сам залишив свою колишню макрокосмічну сферу й увійшов до сфери людського матеріалу, щоб безпосередньо *готувати людину до зустрічі з мисленням*.

Майже тисячоліття знадобилося Світовому мисленню, щоб досягти людської сфери, що на історичній карті зафіксовано однією подією: у 869 році відбувся вельми знаменний церковний собор, на якому було встановлено, що людина має тільки *тіло і душу* (а це, звісно, звичайний природний матеріал). А ось стосовно того, що називається *дух* (це і є сутнісно антропний матеріал, котрий перебуває в безпосередньому зв'язку зі Мною і Світовим мисленням), то людина виявляється його немає. Людство поступово охоплювалося відчуттям залишення, космічної порожнечі, *загибелі богів*. З цієї миті вперше починає складатися сприйняття Моєї сфери як потойбічного світу.

Проте Я вже розпочав свою роботу *із цієї*

сторони: у 12 столітті виникла школа **мислення**, яке повною мірою можна назвати **людським** (а не Світовим), оскільки воно досяглося завдяки якнайтоншій техніці вироблення понять. Окрім *практичної* реалізації аристотелівської логіки, новим щодо аристотелізму було те, що до цього моменту відбулася втрата безпосереднього зв'язку з Моєю сферою (що й нині переживається як вичерпування джерел Одкровення), і це вимагало відповідного відшкодування через вибудовування *понятійних загатів* як опори для колишнього змісту Одкровення.

* * *

Щоб зрозуміти подальше, нам потрібно повернутися на самий початок Моєї, не зовсім уже такої й безхмарної, історії й усвідомити як Я Сам з'явився. Адже **принцип Я**, що перебуває в основі всілякого *самовизначення, цілепокладання, творчого задуму і реалізації*, без чого неможливо говорити ні про яку практичність, не є щось безумовне. І справді, колись Мене як *принцип Я* не існувало, оскільки Я перебував у тотожності з принципом *Не-Я*.

Або інакше: Я як суть Практичності перебував у початковій тотожності із сутністю вічної досконалості (завершеності), абсолютної закінченості й задоволеності всім. Для того щоб стати на шлях розвитку (котрий, як і принцип Я, теж не є щось безумовне, само собою зрозуміле, а швидше *навпаки*, як вірно підмітив Гегель), Мені потрібно було відокремитися від абсолютної Досконалості, яку можна виразити через два принципи – Всемогутності і Всезнання. Останні далеко нерівнозначні й неоднорідні, як глибоко різні за своєю суттю задум і його реалізація.

На початку Я виділив із себе принцип Всемогутності, ще довгий час зберігаючи тотожність із принципом Всезнання. Але, тільки відокремившись і від нього, Я став **Я-принципом** (як і самовизначився в Біблії: Я есмь Я) і тим самим став **сутнісним Праксисом**.

* * *

У цьому сенсі ще раз відзначимо, що природний матеріал був Мною створений за *образом* Моїм. Але в нім був ніяк не відображений принцип Я, тоді як антропний матеріал виявився подібним до Мене саме в тому, що має інтенцію до Я. Тому кожна людина, на відміну від будь-яких інших істот, має можливість і щастя (іноді нещастя) говорити про себе "**Я**". Звідси очевидно, що характеристикою споконвічно людського можна назвати все, що *індивідуальне, унікальне, особливе*.

Протилежний принцип, що утримує в собі Мій близнюк (втілюючи канон Всемогутності), вирізняється *знеособленістю, уніфікацією й масовидністю*, що може бути назване принципом *машини*. Таким чином, антиподом антропного є машинний принцип. Відтак мого близнюка можна позначити як *Князь машин*, а кожен машиноподібний, автоматичний і безликий прояв чого б то не було – це і є його суть-форма.

Тепер стає зрозуміло, що було апофеозом містеріальної драми у старогрецькому театрі: *Deus ex machina* – *вихід бога з машини* – це відблиск початкового космічного акту подолання Моєї єдиносутності з Князем машин.

Колего, каюся, що з цієї миті у тебе виник смертельний ворог, єдине устремління якого – це захоплення й асиміляція культури. Річ у тому, що, на відміну від Мене, Князь машин принципово не здатний до розвитку, просто приречений на смерть від застигання у власній завершеності; проте квазірозвиток він може проходити завдяки паразитуванню і поступовому захопленню того матеріалу, який несе у собі Мою подібність. Сьогодні це вже значною мірою відбулося, й настільки вміло з його боку, що більшість людей тільки рада цьому.

Людина + машина = дружба – неможлива формула, поки людина наївно вважатиме, що це вона створює машини і що вони “повинні” їй покійно служити. Втім, порятунок Князя машин можливий тільки через людину, однак лише тоді, коли вона постане в абсолютно новій ролі-якості. Остання буде досягнута тільки з вирішенням проблеми мого другого брата, котрий виник із принципу Всезнання. Як це можливо – стане зрозуміло насамкінець нашого розгляду.

* * *

Отож, постараємося зрозуміти співвідношення між моїми братами і те, яке положення людини між ними.

Поки антропний матеріал знаходиться всередині культури – він немов у своїй родовій колісці надійно захищений від захоплення Князем машин. А Мій другий братик зовсім не є таким яскраво вираженим Моїм антиподом, а водночас й антиподом усього людського. Більше того, створення культури – це справа його рук, що знайшла відображення у міфі про *Прометей*.

Його квазірозвиток полягав саме в тому, що він брав Мій зміст й утілював його за допомогою людського матеріалу. Звичайно ж, не потрібно розуміти міф буквально, що суперечило Моїй волі; навпаки, у цьому й полягав

Мій задум, а відтак і Мій розвиток. Інакше кажучи, Прометей залучав антропний матеріал до діяльності з утілення Моїх задумів; тому її результативність була Моєю перевагою як Логосу, котрий Творив. У цьому форматі *Про – Метей* може бути названий *богом методу*. Тим самим він – сама *сутність діяльності*.

* * *

Зіставимо це з вищевикладеним. До Арістотеля питання про техніку мислення не могло навіть виникнути, оскільки воно для людини було природним процесом. Не ставиться ж питання про техніку веселки, техніку Місяця і т. ін., тому що нікому не спаде в голову, що він відповідає за наявність цих явищ природи. Але коли Я відокремив від Себе субстанцію мислення, можна було ставити питання про *теорію мислення*; коли ж воно досягло людської сфери і стало людським надбанням, то з’явилася можливість заснувати його *практику*.

Для цього Мною знову була обрана видатна індивідуальність, котра може бути поставлена в один шеріг з Арістотелем; це – Тома Аквінський (1225–1274).

Практичним на цьому етапі було мислити логічно. Бо у цьому разі гарантований поступ: як закон природи почала розгортатися продуктивна діяльність. Зауважимо, що так само, як і до Арістотеля не міг виникнути запит на теорію мислення, у цей історичний час ще не міг виникнути й запит на *теорію діяльності*, оскільки тільки у випадку практичного (логічного) мислення Прометей гарантував розгортання світу людських діянь.

Щоб краще відчуті такі тонкі речі, розглянемо простий приклад: людина, маючи в кишені дві монети, кладе туди ще дві. Їй не треба діставати з кишені всі монети і перераховувати, скільки стане всього, тому що вона цілком довіряє арифметичній операції. Вона навіть не задумується, чому завдяки суто арифметичній операції, що перебуває в дійсності мислення, одержує *реальний* результат. Чому *отримане* в мисленні і *дане* у сприйнятті повинні співпадати? Втім, не завжди співпадає, як у відомому прикладі з двома лисичками і двома зайчиками. Але якщо все ж співпадає, то це означає, що хтось гарантує цей результат, оскільки само собою нічого не відбувається. Проте повсякденна свідомість ніколи про цього гаранта не замислювалася. Немає чому, та й нічим. Але той, хто підійшов до таємниці практичності, нехай дізнається, що цим гарантом і є Прометей.

Питання про його суть може виникнути тільки тоді, коли з’являться проблеми, тобто

щось почне не виходити, не сходитися. І поступово, у плині століть (це вже новий час), проблеми справді почали з'являтися.

Коли Світове мислення втратило зі Мною зв'язок, померло і **сіло** на людину, воно вже не могло здійснюватися як закон природи, але вимагало технічних зусиль з боку людини. І якщо остання їх не здійснює, то померле мислення само собою ніколи не воскресне. Гірше того, воно захоплюється Князем машин, гальванізується ним і замість найбільшого блага стає для людини чимось на зразок *вампіра*.

Але й діяльність поступово *сіла* на людство, і в цьому розумінні Прометей прикував себе до світу людей. І тепер тільки *людський герой* зможе його врятувати. Як? Про це далі.

* * *

Щонайперше нам треба розглянути, що для свого квазірозвитку зробив Князь машин. А він почав перехоплювати мислення, котре відпускалося Мною, з допомогою спеціально препаративаних для цього людських представників. При цьому спочатку *живе мислення* міняло свою суть – ставало автоматичним, тіншовим, відображеним.

Звичайно, це не було якимось непорозумінням, а цілком входило в Мої наміри, оскільки у тій своїй первозданній ролі-якості, коли Світове мислення було одним з природних процесів, воно було не придатне для того, щоб стати індивідуалізованим мисленням, адже цілком захоплювало людину, робило її одержимою собою. Найважливіше те, що Мені було потрібно тут досягти – це, щоб, користуючись мисленням, людина не була вимушена ним, а залишалася *вільною*.

Саме через це воно і не повинно було здійснюватися подібно до інших зовнішніх сприйнять, а покликане було стати тіншовим, відображеним. Як безсило відображення само собою до чогось примушувати, так немає підстав у мислення зрештою стати таким, яким воно вже є. У ролі екрану тут виступити повинен був носій принципу Всемогутності. З цим завданням він успішно впорався, у результаті чого виникла особлива мова, котра немов сама мислила у свідомості людини, протягом століть будучи для неї школою мислення. Це – *латинь*, яка не випадково довгий час була незамінною мовою як для науки, так і для літургії.

Проте Князь машин перевищив свої повноваження і розпочав планомірний наступ на людство, втілюючи через нього вже *свій* зміст.

* * *

Вводжу поняття: все, що виникло як реалізація принципу машини, на відміну від культури, називатимемо *цивілізацією*.

З цієї миті потрібно враховувати роздвоєння поняття практичності: щось є практичним для культури, а щось – для цивілізації. І чим далі (тобто ближче до нинішнього дня), тим ширші розбіжності. Але оскільки **Праксис** – це моя суть (і не будемо цим терміном називати обидва поняття). Є близький термін, що точно виявляє відчуття практичності з позиції постановки цивілізації (з погляду Князя машин). Це – *прагматичність*.

Основа **субстанції прагми** слушно шукати саме у грандіозній містифікації *суб'єкта та об'єкта*, яка тоді була здійснена стосовно них. Для утвердження цивілізації практичним (себто прагматичним) виявився *природничо-науковий* (ПН) *підхід* і, засаднича для нього суб'єкт-об'єктна схема пізнання.

Розглянемо її докладніше.

* * *

Нерозвиненій людській свідомості було нав'язано, що світ є для неї вже готовим у всіх своїх субстанціях. Людина тільки відображає у свідомості ці явища світу і дає їм назви. За назвами ж не має нічого реального; вони позначають чисті абстракції. Реально існуючими визнавалися лише одиничні, конкретні речі. Такий світогляд отримав назву *номіналізм*.

У чому тут каверза?

Елементи зовнішнього світу, що нібито існують незалежно від людської свідомості, були названі *об'єктами*, які дані у сприйнятті людського пізнавального Я, тобто у *суб'єктові*. І все це було визнано як даність, як безумовний факт, що не підлягає сумніву.

Обман з боку Князя полягав у тому, що у той час людина зовсім ще не мала настільки розвиненого Я, яке могло б стати не тільки серцевиною власної свідомості, а й усїєї світобудови. Як суб'єкт насправді виступав він сам і своєю силою мислив у людині про об'єкт, у процесі чого людині здавалося, що він мислить мозком і так пізнає об'єкт. Але це була найжорстокіша помилка.

У той час людина могла тільки опанувати технікою мислення і за допомогою цього виробляти у собі центр самосвідомості. Ні про яке пізнання зовнішнього світу тоді не могло бути й мови, оскільки зовсім не могло відбуватися розширення компетенції людини на зовнішній світ, котра себе доладно ще не почала освоювати.

Отже, **Я стверджую**, що під час ПН-пізнання відбувалося захоплення людської свідо-

мості Князем, у результаті чого в людини виникла *ілюзія знання*. Але насправді це зовсім не знання, яке за поняттям повинне бути для людини чимось їй рідним, повністю освоєним. Це швидше *троянський кінь* у її свідомості, непомітно, але могутньо й нездоланно керуючий нею зсередини. Тобто все, що людина приймає за свої знання – це захоплена у її свідомості територія, яка нею більше не контролюється. Людина ж наївно пишається цими знаннями й уявляє себе царем природи.

Це – жахлива й згубна помилка про природу ПН-пізнання і знання, що народжується під час його розгортання, панує й донині. Причому окреслений захід був розпочатий Князем ще у сьомому столітті, коли у передній Азії при дворі халіфа Гаруна аль-Рашіда була заснована Академія Гондшапур, сьогодні відома лише фахівцям. Саме там і ще тоді були закладені основи ПН-підходу.

Якраз у той час багато грецьких філософів піддалися гонінням на своїй батьківщині і були вимушені шукати притулки. Там також вельми своєрідно був перекладений Аристотель, тоді як оригінали його творів ретельно знищувалися. Отож декілька століть відбувалося визрівання майбутньої науково-машинної цивілізації, а потім почалася облога Європейської культури.

* * *

Тепер ми озброєні достатнім розумінням, щоб розібратися з тим, що відбувається в Європі. Як я вже відзначив, до 12 століття Мені вдалося досягти в Європі своєї мети: там виникла школа *людського мислення* (схоласдика), тобто такого мислення, котре має можливість входити, завдяки філігранній техніці вироблення понять, у Мою колишню сферу. Її провідним представником був св. Тома Аквінський, який протягом практично всього свого життя вів боротьбу з номіналізмом і ПН-підходом, котрий розвивали його видатні супротивники – Ібн Сина, Ібн Рушт (Аверроес) та ін.

Проте *троянський кінь* починав діяти все активніше і зсередини Європейської культури (Роджер Бекон і Ян Амос Коменський), а пізній схоласдика і зовсім опинилася не на висоті. Багато було різних колізій, коли хороше і позитивне (коперникіанство) зіграло на руку Князеві, а протистояння йому церковного обскурантизму самого Князя, котрий панував з 869 року, ніби як грав проти... Однак усе це ще чекає свого осмислення.

Але як би там не було, ПН-підхід повністю

запанував. Тоді Князь фактично здійснив його стосовно організації антропного матеріалу, завдяки чому він уже через систему освіти став насаджуватися тотально.

Вводжу поняття: всі взаємозв'язки і відносини, що виникають серед антропних форм, назву *соціальністю*. Тоді цивілізація – це сутнісно всі машинні форми, які князь “посадив” на соціум: від машин у звичному розумінні слова до соціально-політичних мегамашин.

У 20 столітті Моя присутність у соціальному стала катастрофічно зменшуватися. Була призупинена трансляція культури, а тому всілякий вияв людського почав буквально танути.

* * *

На початок століття Мені, проте, вдалося підготувати немало носіїв інтелекту. Це означає, що упродовж двох тисячоліть певна кількість представників антропного матеріалу опанувала технікою мислення як своєю, хоч і щепленою Мною ззовні, але вже внутрішньою здатністю.

Далі, потрібно звернути увагу на ще одне Моє доручення, яке виконав Аристотель. Він, крім логіки, обнародував *герменевтику*. Відповідно з тих пір розвивалася ще одна здатність – до понятійної інтуїції, або *розуміння*.

І нарешті, Я сам протягом двох тисячоліть усе глибше входив в антропний матеріал. У підсумку цього входження кожна культурна людина віднайшла свою індивідуальність і дістала змогу відокремити Себе (тобто індивідуалізованого Мене) від своєї особистості. Це перебуває в основі *рефлексії*, яка спільно з мисленням і розумінням є третьою інтелектуальною функцією.

Зазначені три функції дуже різні за своєю суттю і нетотожні одна одній. У мисленні істотним є *метод*; розуміння – це здатність, у якій істотна *вправа*; для рефлексії важливе *пробудження*.

Моєю метою якраз і було створення європейської культури, у підґрунті якої є володіння цими трьома здібностями. Саме на це Я розраховував, коли *помер* у своєму першородному (позначеному як Божественний) стані, оскільки тільки таке середовище дає потрібну Мені якість антропного матеріалу, щоб Я міг у нім *воскреснути*.

Проте Князьок часу не гаяв і зумів викрасти левову частку цих здібностей, споживши їх на створення власних артефактів – головно соціально-політичних мегамашин і машиноподібної академічної науки. Завдяки цьому Князь став інтенсивно відтворювати себе у так

званих високих технологіях (генна інженерія, електроніка, інформаційні технології). Сутнісно це викрадені сили мислення і діяльності, або те, що повинне було стати інтелектуальними технологіями – організаційними, управлінськими та ін., тобто *технологіями людського інтелекту*, а не штучного.

Звичайно ж, Я намагався проштовхнутися крізь численні загати, краплинами упроваджуючи мислення в кібернетику, теорію систем, синергетику, науку про ухвалення рішень. Але марно – Князь швидко інтеріоризував ці сфери, долучаючи їх у якомусь вигляді в конвенціональну науку, оголошуючи системний чи синергетичний підхід модифікаціями ПН-підходу.

У цій критичній ситуації Я знайшов третього обранця у великій лінії, що йде від Аристотеля через Тома в 20 століття. Але щоб точніше зрозуміти його завдання, розглянемо докладніше ту соціокультурну ситуацію, у якій йому довелося діяти.

* * *

У першій половині цього сторіччя більшість вірних мені носіїв інтелектуальної культури були знищені. Інтелектуальна еліта цілком підпала під вплив Князя і служила його намірам.

Порятунок культури міг бути тільки в тому, щоб відвоювати у нього управління інтелектом, надаючи змогу кожній культурній людині взяти це управління у свої руки. Як це зробити?

Щоб змінити фатальний перебіг подій, потрібно знайти голку, в якій *смерть чахлика*, тобто те, на основі чого виникає цивілізація. Інакше кажучи, треба зруйнувати магію ПН-підходу: перенести фокус пізнання із безпосередньо об'єкта на саму пізнавальну діяльність (не випускаючи, звичайно, з фокусу й сам об'єкт).

У чому цілющість і своєчасність цього кроку?

Відповідаючи на це запитання, вкотре повернемося до Аристотеля і знову зафіксуємо уявним поглядом еволюцію мислення і діяльності, а також переживання практичності. Тепер очевидно, що до Аристотеля питання про техніку мислення взагалі неможливо було поставити, оскільки воно переживалося як і будь-який інший природний об'єкт. Лише коли Я відпустив мислення і воно змінило свій статус щодо людської свідомості, така постановка питання стала можливою.

І якщо гранично точно поставити питання про практичність, то з цієї миті практичним

стало мислити логічно. Все решта ще не було в руках людини.

Зупинимося на цьому детальніше. Від людини залежало буде вона застосовувати логіку чи ні. Якщо “так”, то Я (за допомогою Прометей) йому гарантував продуктивність цього. Тобто вона *не шкодувала* про таке застосування і пережила це як практичне діяння.

Далі, до середини 13 століття, Я вже настільки наблизився до антропного матеріалу, що в нім радикально змінилося переживання Бога. Загалом призупинилося Одкровення як нормальне культурне явище. Зате до цього моменту з'явилася можливість досягати тих самих сфер завдяки високій техніці мислення. Воно відтепер могло здійснюватися не тільки в логічній площині, але й уможливорюватися у просторі своїх метарівнів. Цю підйомну силу мисленню додали розуміння і рефлексія.

Тепер практичним стало розвивати у собі всі три інтелектуальні здатності. Але, знову ж, ми не повинні впасти в ілюзію, що вони безпосередньо забезпечують продуктивну діяльність. Ні, й тут, як і раніше, діє подвійний принцип: людина виконує свою частину, і тоді Прометей як закон природи виконує свою, – тому це й переживається як практичність.

* * *

Ще сім століть Мого входження в антропний матеріал і вторгнення Князя в соціальність знову радикально змінюють ситуацію. З одного боку, створення інтелектуальної культури більше не є самоціллю; вона свої завдання бути утробою (сприятливим середовищем) для визрівання індивідуалізованого людського інтелекту виконала; тепер цьому інтелекту належить народитися. Тому Прометей більше не *повинен* творити культуру в старому дусі, коли людина здійснювала мислення згідно з нормами і зразками, тому немов самі собою природно виникали продукти культури. І знову до цього моменту, як і до Аристотеля, неможливо було поставити питання про логіку. Так само до Томи не стояло питання про розумове сходження, як і до цього моменту воно не ставилося про діяльність, тобто про самого Прометей.

З іншого боку, до цього часу Князь забезпечує тотальне домінування ПН-підходу і прагматичності, захоплює людські інтелектуальні здібності для створення й розповсюдження машинної цивілізації, ліквідує трансляцію культури і саму практичність, тим самим відтісняючи Мене із соціальності, а у підсумку готується до свого *безпосереднього утвердження* в ній як III (штучний інтелект. – гол. ред.).

Оскільки Прометей прикований до людства, то Князь дістав можливість заблокувати одну з його сил – здатність розрізняти небезпечні тенденції, що йдуть від Князя, і переробляти їх на благо культури. Аналогічна здатність переробляти чужі речовини в людському організмі, як відомо, локалізована в печінці.

До певного моменту дари Князя перероблялися на благо людства повністю, або частково (яскравий приклад – парова машина), але тепер, коли машинна ідеологія виклювала Прометееві печінку (була розстріляна соціальна совість), домінування машинної цивілізації над людською культурою стало тотальним.

* * *

Над людством і прикованим до нього Прометеем нависла загроза загибелі (повної сутнісної звиродності у придатки машин). Тепер зрозуміло, яка екзистенція була в тому, щоб знайшлася Людина, котра б звільнила Прометей. Таким **Гераклом** і став **ГП** – третьою віхою в лінії Аристотель – Тома Аквінський.

Почати звільнення Прометей – досі прихованого подавця успішної діяльності – можна було тільки через актуалізацію абсолютно нової постановки питання про діяльність. Тепер людському мисленню стає доступним те, що раніше відбувалося як закон природи. А це означає, що може стати надбанням знання того, у яких саме процедурах діяльність може відтворюватися.

Однак для цього раніше повинна була з'явитися розчищена від діяльності Князя, бодай маленька, ділянка соціальності, на якій був би подоланий ПН-підхід засобами СМД-підходу і на новому рівні відновлені механізми трансляції культури через систему відтворення діяльності. Десятки учнів, сотні послідовників, практично здійснюючи системну мислєдїяльність, фактично приймали на себе і в себе (минулі) повноваження Прометей, тим самим розкриваючи і здійснюючи колишню таємницю *практичної* діяльності.

У такий спосіб з'явилося єдине місце на Землі, де практичність знову стала домінувати над прагматизмом, хоча її якість укотре різко змінилася. Тепер практичність стала полягати в **методологуванні сфер діяльності** через самостійну і свідому побудову Знання і засновану на цьому організацію Об'єкта. Практика знову повернулася в руки людини, а Прометей в абсолютно новій ролі став творити культуру, і Князь за життя ГП принципово не міг цьому перешкодити. Навіть його, здавалося б вічна і непорушна, соціально-політична машина пішла в рознесення.

* * *

Але перебіг часу прискорюється. Якщо спочатку зміна суті практичності вимірювалася тисячоліттями, потім століттями, то тепер рахунок йде на десятиліття. Ось, скажімо, відчувається, що епоха ОДІ (організаційно-діяльнісних ігор. – гол. ред.) закінчилася. І взагалі з відходом Учителя (1994 рік) все спустило. Як він сам колись сказав Толі Пінському: “Немає Вітгенштейна – стало нудно”.

Не вдалося створити свій культурний соціум; Князь знову підняв голову, і з відходом Геракла розбив і розсівав безкрайними просторами колись могутні й згуртовані шеренги соціальних рейнджерів – носіїв Прометей. У багатьох з них йому вдалося позбавляти глузду *окаянництво* Прометей (навіявши, що СМД-методологія – це вже непрактично), а когось він полонив як філістимляни Самсона: засліпив і примусив працювати на себе з намертво зв'язаними руками і ногами.

Зовні це схоже на таку жадану інституціалізацію методології, та тільки ось чогось найголовнішого не вистачає. Всі розуміють, що Вчителя не повернеш, але все ще на щось сподіваються, чогось чекають – як у театрі, коли завіса падає у момент самої кульмінації дійства. Дія закінчилася, проте ніхто не ворухнеться.

Ну що ж, нехай не буде це марним!

* * *

У цій точці і наше питання про практичність теж досягає своєї кульмінації.

Ставлю проблему: яким чином ГП не тільки вижив серед мегамашин соціально-політичної системи, а й не підмінив практичність прагматичністю? Хоча Князь йому відкритим текстом багато разів пропонував це зробити, обіцяючи всю потужність своєї підтримки. Вочевидь ГП особисто мав інструмент, котрий робив його сильнішим за всі мегамашини Князя, а головне – незалежним від них.

Навіть із Його натяків на цю тему стає зрозуміло, у чому тут справа.

ГП розглядав два типи ситуацій. Перший (його можна позначити як творчі ситуації) вимагав задіявання інтелектуальних функцій, інтелектуальної культури, другий (так звані екзистенціальні ситуації), навпаки, волав рішучого вчинку і *принципово* забороняв малодушну інтелігентщину.

Однак виникає запитання: у чому сутнісна відмінність між цими двома типами ситуацій? Творчі ситуації не викликані якими б то не було причинами, що походять з минулого

(принаймні, ці причини – *тенденції* – неістотні), а цілком спрямовані можливостями, які відкриває майбутнє, – інтенціями. Це і є сфера моральної відповідальності людини. У цих ситуаціях особа діє, виходячи з відповіді на питання: *для чого?*, а не *чому?*.

Екзистенціальні ситуації, навпаки, забороняють ставити запитання *для чого?* Тоді людина позбавляється своєї особи, свого Я. Тут вона діє тому, що обстоює свої *цінності*. Ці принципи і цінності людського матеріалу і є *Я в ній*.

Так ось, **Я стверджую**, що людина має моральне право на цілепокладання у творчих ситуаціях тоді, коли завоювала це право в екзистенціальних ситуаціях. Іншими словами, людина має шанс бути практичною у творчих ситуаціях, якщо має мужність не виявитися прагматичною – в екзистенціальних. Але, звернімо увагу чи не найголовніше: це *лише* шанс бути практичним, що наочно демонструє приклад багатьох дисидентів, котрі виявили неабияку мужність в екзистенціальних ситуаціях, а коли абсолютно заслужено діставали змогу творити, то діяли абсолютно непродуктивно.

З дисидентами зрозуміло: творити культуру за сучасних умов уже неможливо із сильною природи і загальних міркувань. Сьогодні це можна робити тільки на основі теорії діяльності. Проте антропний матеріал, котрий якимось схопив цю теорію, але не наповнився присутністю духу, принесе користі для культури не більше.

Що ж це означає: *присутність духу?* Чому вже недостатньо і теорії діяльності?

* * *

Можна сказати, що до цих пір **кредо практичності** було таке: *роби як повинно і будь що буде*. Від людини залежало, щоб вона сама стала Прометеем – здійснювала мислєдіяльність (за відповідними нормами і взірцями), а вже Я гарантував, щоб це приводило до потрібного результату. В цьому контексті від людини залежало, що вона робитиме, але що при цьому реально зробить – від Мене. Робити і зробити – це ніби одне і теж, але між ними лежить прірва; вони трансцендентні як процес і результат.

Вводжу поняття: ось цей самий факт (акт) *здійснення* (звершення) Я назву *діянням*. Ось де апофеоз великої таємниці практичності зараз, у теперішній момент; як роблене виявляється зробленим, плановане – зреалізованим, бажане – здійсненим. Ще раз вникнемо: ще до першої половини 20 століття було досить робити *як повинно*, і результат відбувався, так

би мовити, за законами природи, оскільки Я домагався його – здійснював діяння. Те, що для людського матеріалу було *“робити”*, для мене означало *“зробити”*. Тому звершення для людини сприймалося як *факт*, а для Мене це був *акт*.

А якщо раптом не виходило, то це було щось незвичайне, форс-мажор. І нікому було невтямки, що отримувати як результат роблення принципово, за поняттям, не можна. Не може *роблення* безпосередньо приводити до зроблення, адже вони перебувають у різних площинах. Наприклад, *ми будували, будували...* – це лежить у реальності; *і нарешті, побудували* – цей факт уже суто мисленнєвий, у реальності якого просто немає і бути не може.

Інший приклад: *ми щось спланували...* Сам план, як і факт **спланування**, існує насправді; *а потім стали виконувати те, що спланували...*, але виконання є чимось субстанційно (принципово) іншим, ніж план, навіть якщо ніби все в точності так і відбувається. Між планом і його реалізацією не може бути навіть подібності, як її немає між моделлю й оригіналом; і шукати цю подібність – означає скочуватися назад у ПН-підхід, сплющувати дві площини, що лежать навіть не нашарування, а ортогонально.

Всі ці тонкощі, на жаль, не завжди перебувають у фокусі уваги навіть тих, хто до цього має покликання. Що ж говорити про загал? Але без розуміння трансценденції між *робити* і *зробити* таємниця практики просто незбагненна.

* * *

Отже, **Я попереджаю**, що знову заміню правила *гри*. Я кажу, що вже недостатньо й управління діяльністю, адже тепер і результат останньої більш не даватиметься Мною як явище природи.

Тепер, при колишньому підході, практичність й успішність не співпадатимуть. Це означає, дорогий колего, що, *наприклад*, більше не присилатиму (й не можу за всього бажання!) тобі замовників і не буду примушувати їх розщедрюватися – вистилати тобі обставини скатертиною. І зрозуміло чому: Я тобі не каштелян створювати касталійські умови, щоб ти і далі міг продовжувати спокійно грати.

Так зберися з духом, щоб у цей вирішальний момент не загубити нитку практичності, бо нині бути *практичним* означає *починати самому відповідати за результат* (успішність).

В іншому разі (і це, колего, вже відбувається!) Князь сам стане твоїм замовником;

тільки бути з ним рівними партнерами неможливо: все, що не стає деталями його мега-машин, підлягає переплавленню.

* * *

Відтак і тут, у цій позамежовій сфері діяння, повинно бути поставлене питання про техніку.

Вводжу поняття: техніка звершення, а також цією технікою відтворена теорія мислєдїяльності, і є *інженерія* у її вищому сенсі, але власне практичному, а не прагматичному. Тому невипадково саме інженерію ГП безпосередньо пов'язував із практичністю.

* * *

Зізнаюся, що першим інженером, мабуть, інженером Космосу, був Я. Підкреслимо, не архітектором, не конструктором, а саме інженером, оскільки теорії, проекти і конструкції тут нікого не цікавили; важливий був виключно результат (потім, щоправда, істотним став і процес, а однозначне прагнення до результату виявилось кредом прагматизму та єдиним ідеалом Князя машин). Із цього погляду, Космос являв собою живу машину творіння, основними конструктивними елементами якої є *небесні сфери*. Останні – відносно соціуму – і є джерелами сферних процесів і сфер діяльностей.

Інженерна наука може розпочатися з рефлексії, дослідження та аналізу еволюції системної мислєдїяльності та сферного діяння. Також це припускає наявність *сферного підходу* для інженерії.

Уперше Я це почав робити через Нафісу Корнієнко.

* * *

Волаю: ми з тобою, дорогий колего, підшли до точки біфуркації усїєї еволюції мислення, діяльності та діяння, а отже, і Мого буття. Тепер або виникне Новий Праксис, або Князь машин поглине й асимілює все, *абсолютно все!*

Особлива трудність переходу від системної мислєдїяльності до *інженерії* полягає в тому, що матеріал за поняттям не може діяти (як він не може САМ мислити, або відправляти діяльність). Але, на відміну від мислення і діяльності, діяння не може *сісти* на матеріал, оскільки воно абсолютно індивідуальне. Ніби цього разу повно безвихідна ситуація, тотальна безвихідь?

І справді, подальша *еволюція* практичності далі неможлива; у цій точці потрібний якісний стрибок – *революція* у її дійсному розумінні,

а не її убивчі замітники. Він полягає в тому, що Я більше не від'єдную від Себе якусь субстанцію (чи то мислення, чи діяльність); Мені більше нічого від'єднувати. Діяльне звершення можу здійснити тільки Я сам. Але Я нічого не виграю від того, що тепер і Сам сяду на матеріал – це і так було донині як мислення і діяльність; але Я можу *воскреснути* у тому конкретному людському матеріалі, який до цього дозрів. Тим самим Я зловлю в останню мить відпущені Мною і ті, що летять у *безодню* Князя машин, мислення і діяльність, щоб здійснити їх у новому – антропному – вимірі, але суто *сферним чином*. Це не просто спричинить відновлення інтелекту (з ним. *інтелігенції*), а й його (її) **воскресіння** як *інженерії*.

* * *

Тепер, коли завершено дослідження практичності у її Минулому аспекті, можемо побачити і зрозуміти не тільки її Сьогодні, але й Майбутнє.

Вводжу поняття: людський матеріал, ні, Людина, у котрій Я воскрес як Новий Праксис і знову опанував сферним чином своїми мисленням, діяльністю і діянням, нехай буде названий *Інженером*.

Таким чином, *сьогоднішня* практичність – це інженерія, яка займається не конструюванням машин для Князя, а т в о р і н н я м Нового Космосу, котрий, оскільки твориться з антропного матеріалу, за своєю суттю і є Новим Антропосом.

А як же бути із старим космосом? Як бути із Князем машин?

Те, що було відокремлене заради розвитку і можливості нового творіння, не може залишитися приреченим на загибель. Зовсім не тільки з моральних міркувань; у якийсь момент виявиться, що Князь зі всім його машинним змістом є найважливішим компонентом Нового Космосу, якщо, звичайно, він зможе віднайти цю свою нову якість.

Але, як уже було зауважено, самотійно він цього не може досягти. А тому Інженер свого часу зможе прийняти його у Себе і дати йому цю новітню роль-якість.

Машина повертається в Бога – *Machina in deus* – ось формула практичності Майбутнього.

Переклад з російської
професора Анатолія В. ФУРМАНА

Надійшла до редакції 24.03.2008.